

Gazawat urşy: Ýalyn we gylyç / dowamy

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 21 января, 2025

Gazawat urşy: Ýalyn we gylyç / dowamy ÝALYN WE GYLYÇ

Kaufmanyň ýok etmek isleýän ýomutlary Hywa hanlygyndaky türkmenleriň iň güýçli we iň köp adamly tiresi. Olar 11.000 öýli bolup, hanlykdaky beýleki türkmen tireleriniň adam sanyna deňdir. Hywa syndyrylandan baş hepde soň, ýagny 19-njy iýulda general-maýor Golowaçýowyň ýolbaşçylygy astynda pyýada goşunyň sekiz rotasy, kazaklaryň 800 atlysy, 10 top, iki mitralýeza bilen ýaraglanan raketaçylar batareýasy Hywadan çykyp, ýomutlaryň ýurdy bolan Gazawada tarap ýola düşdi...

Goşun egrem-bugram darajyk ýollar bilen Hywadan 16 mil uzaklykdaky Gazawat kanalyňyň kebaryna ýetip goş ýazdyrды. Soň görüp otursak, biz kanalyň kenarynda däl-de, kanalyň artykmaç suwlaryny bir mil daşlykdaky çöllüğe akdyrmak üçin ulanylýan ýabyň kenarynda düşläpdiris. Onuň ini 30 ädim, çuňlugy 10 ädime golaý ekeni. Kanalyň arassa suwy sagatda 5-6 mil tizlik bilen akýardy...

Bu ýerde goşun türkmenler gelip, tölemeli paçlaryny tölärler öýdüp, uzakly gün garaşdy. Meniň göwnüme bolmasa, general Golowaçýow mundan artyk ýörişi dowam etdirmek islänokdy ýa-da türkmenlere harby tölegi tölemegiň urşanyndan amatlydygyna göz ýetirmäge purýja bermek isleýärdi. Ýigrimi birine daň bilen goşun ýene-de ýola düşdi. Iki sagat töweregi yörelenden soň, ýomutlaryň mes toprakly, hemme ýerde çuň kanallar gazylyp, iki gyrasyna derek ekilen ýurdy başlandy. Kiçeňräk düzlükler gök otlara bürenip otyrды.

Özbeklere garanda ýomutlar ekerançylyga az üns berýärdiler. Bu ýerde miweli agaçlar örän az, däneli ekinlerem ekilmeýär diýen ýaly. Onuň tersine olaryň öri meýdanlarynyň aňyrsyna-bärsine göz ýetenok. Hiç ýerde özbekleriňki ýaly depesi diş-diş bolup duran galalar, özbek obalarynyň simwoly bolan owadan güjüm

agaçlary duşanok.

Olar at ýataklaryny laýdan salnan pessejik jaýlaryna degrip salýarlar. Tomus aýlary bolsa, jaýyň öňündäki bassyrmanyň aşagynda oturýarlar. Şu zatlardan çen tutsaň, olar oturymly ýaşaýşyň artykmaçlyklaryna göz ýetirip ugrapdyrlar.

Biz ahyry bir obanyň çetinden girdik. Oba gum-guklukdy. Oba adamlary ýap-ýaňy göçüp giden bolarly. Sebäbi käbir ojaglaryň odam öçmändir. Bu ýerde general goşunyny tükelledi-de ýoluny dowam etdi. Diňe kazaklar goşundan bölündiler-de, obanyň içine ýaýradylar. Soňky bolup geçen zatlar meni doňup galmaga mejbur etdi. Ýap-ýaňyja hem seleňläp oturan jaýlaryň sypaldan basyrylan üçekleri, döwlüp ýetişilmedik bugdaý harmanlary ala şatyrdy bolup ýanmaga başlady. Ýalyn gatyşykly towlam-towlam tüsseler asmana göterilýärdi. Men bolup geçýän zatlara has gowy sy etmek üçin atymyň başyny golaýdaky depä tarap öwürdim. Meniň öňümde eýmenç sahna peýda boldy. Göz açyp ýumasy salymyň içinde ýalyndyr tüsse bar zatlary öz goýnuna dolap alyp, goşunyň barýan tarapyna haýallyk bilen ýaýrap ugrady. Bu başagaýlygyň içinde kazaklar elleri otly kesindili, edil arwahlar ýaly bolup, diwarlaryň, ýaplaryň üstünden atlaryny bökdürüp, alakjap ýördüler...

Bir ýarym sagat töweregi geçenden soň asman garalyp ugrady. Az salymdanam ýagys ýagmaga başlady. Tomsuň ortaky aýynda ýagys ýagmagy öň görlüp eşidilen zat däldi. Şeýdibem öňki pajygaly wakanyň üstüne ýene-de bir ýürekgysdyryjy sahna goşuldy. Ýuwaşja çisňäp ýagýan ýagys sönüp barýan otlaryň külüni dörjeläp, olary öňküdenem güýçli tutaşdyrды. Asmana ýaýran tüsse aşak – agaçlaryň üstüne çöküp, töweregi içgysgynç tukatlyga gaplady. Ýuwaş-ýuwaşdan bady gowşayan ýalnyň gan ýaly gyzyl zolaklary indi çugdamlaşypdy. Men muña meňzeş urşuň ilkinji gezek şaýady boldum. Bu zamanda bular ýaly uruş örän seýrek duşýar.

Goşun tüssä duwlanan egrem-bugram ýol bilen haýaljak öňe süýşüp barýardy. Günortana ýakyn esasy goşunyň öňünden barýan esger gözýetimde bir garanyň görünýändigini habar berdi. Aňyrdan ýetip gelen atlylar ýaňky esgeriň deňinde saklanyp, onuň bilen gürrüňleşmäge başladylar. Olar ruslaryň öz

üstlerine sürnüp gelmekleriniň sebänine düşünmeyändiklerini aýtdylar. Esger olary Golowaçýowyň ýanyna alyp bardy. Türkmenler öz sözleriniň ýer almajagyny bilenlerinden soň bolsa:»Biziň sanymyz müňlerçedir. Ruslara edenlerini eginleri bilen çekdireris. Biz indi siziň garşyňyza uruşmagy ýüregimize düwdük. Siziň islegiňiz uruş bolsa, onda bizlik gürrüň gutardy» diýip, haýbat atyp, öz ýoldaşlaryna birikmek üçin atlaryny howlukmaçlyk bilen çapdyryp gitdiler.

Rus atlylary söweşe girmäge ýaman höwesekdiler. Goşunyň öňüni çekip barýan urşujylaryň ofiseri söweşe girmäge rugsat sorap, generalyň ýanyna birnäçe gezek çapar ýollady. Ýöne Golowaçýow ikirjiňlenmesini dowam edýärdi. Göwnüme bolmasa ol henizem harby töleg üçin beren möhleti tamamlanýança türkmenleriň paç töläp, söweşden gutulmagyna mümkinçilik bermek isleginden dänmedik ýalydy... Birnäçe wagt geçenden soň türkmenleriň başlaryny gutarmak üçin ýüzlerini çöllüğe tutdurandyklaryny habar berdiler. Öňde-soňda söweşe girmeli bolsa, häzir tüýs wagtydy. Ahyrsoňy kazaklara gaçyp barýanlaryň zyndan kowmaga rugsat berildi. Goşun iki topara bölünip çölüň eteginde ayak çekdi. Her 100 atlynyň depesinde baýdak pasyrdaýardy. Adamlar, hatda atlaram söweşe girmäge höwesek ýalydy. Iki mil töweregi günortarakda bolsa, ulgam-ulgam çäge depelerini depeläp barýan türkmenleriň topary ownukly-irili mallar bilen garyşyp öňe süýşüp barýardy. Adamlaryň sany 2-3 müňe golaýdy. Olaryň arasynda çagalaram, aýallaram göze ilýärdi. Meniň pikirimçe, olar birnäçe mil öňden barýan esasy topardan yza galan bolmaly. Az salymdan olar ýapynyň aňyrsynda gözden ýitdiler.

Taryhy makalalar